

ELAS
PRE-
SEN-
TES

Outras Unidades **Literatura**

A muller na
literatura galega
de finais do século XIX
e principios do XX

Referencias á muller na literatura popular

Daremos a coñecer o papel que tiña a muller na literatura popular galega a través de diferentes cantigas populares.

A muller aparece en moitas delas retratada como un ser inferior, asociada a connotacións negativas, ridiculizada e satirizada pola súa natureza feminina.

A burla parte do home cara á sogra ou cara á propia muller. É habitual tamén que a crítica vaia dirixida á muller pola súa fealdade ou pola súa vellez. Aparece nalgúñas a muller como unha nugallá, que non traballa e é o seu home o que traballa mentres ela folga. A burla toca tamén á fidelidade, elas son acusadas de estar con outros homes mentres os seus homes están a traballar para mantelas.

Algúñas mostras destas composicións son as seguintes:

O que ten a muller fea Grande regalía ten, Traballa como unha negra, Non lla cobiza ningún.	Non te asaíes, non te asaíes porque che chamei pendón, o pendón por ser bonito vai diante na procesión.
A miña muller é vella De vella non pode andar, Heina de poñer por cancela No portelo do lugar.	Cásate Xan en domingo, estarás o luns de voda e o martes traballarás Para que folgue a túa dona.
A muller venvos a ser Unha mazá con veneno Por fóra vermella e bonita Por dentro sábecho o demo.	Ás mulleres que son boas Deus lle dea fortuna, sarna con dor de moas, ortigas pola cintura.
Toda a miña vida andei Tras dunha muller mediana, Deume Deus unha candonga Que non me cabe na cama.	Fun casar á montaña en terra de maragatos déronme unha muller vella Toda comesta dos ratos.
Meu sogro quere casar Para me dar outra sogra, Para consolarme di: ¡a ver se é mellor ca outra!	Arriba pandeiro choco, arriba manta mollada, que onde estamos os mozos as nenas non valen nada.
Morreu miña sogra, Pariume unha vaca, Quedamos os mesmos Que eramos na casa.	A miña muller é vella aínda non quere morre; ¡cantos santos hai no ceo, tiraima do meu poder!

O meu home veu das Indias E tróuxome unha navalla Con un letreiro que di: Se queres comer, traballa.	A miña muller morreume por ela non hei chorar chorarei polo diñeiro Que o crego me ha levar.
Os amores da muller Sonche como os da galiña En faltándolles o galo A calquera polo se arriman.	Viva a boa, a boa morra a mala, a mala o home é o que vale a muller non vale nada.
Non te fíes das mulleres Que son feitas do revés Vístense pola cabeza E íspense polos pés.	Pereira que non dá peras quen ha de ir arriba dela; meniña de mala sona, ¿quen por moza ha de querela?
Aí veñen os mariñeiros De traballar á escurada; Rapaciñas da ribeira, Tédelles a cama preparada.	Maruxiña, Maruxiña, a do refaixo amarelo, se te atopo na devesa Non che ha de valer non quero.
Miña nai, casade as fillas Mentres ten bo parecer, Pois non son herbas do prado Que volvan a enverdecer.	Aquela meniña chora, eu ben sei o seu mal; ela quere casar comigo e seu pai non ma quere dar.
E déixaime subir Ao cuarto da criada E déixame subir Que non lle fago nada	Se a muller é cousa mala éche algo por discutir pois agora ou máis tarde vós a nós habedes vir.
De traballo non falemos Cada quen o que poida Porque todo o que casa Ten que manter a muller	A miña muller morreu enterreina no valado, cando paso por alí chíscolle o ollo de lado.

Eduardo Pondal

A MISOXINIA NA POESÍA DE PONDAL

Nalgunhas das composicións do poeta, a muller é tratada como un obxecto, sen vontade propia, como o descanso do guerreiro, para satisfacer o desexo sexual do home ou como froito que se morde sen miramentos.

No seu mundo poético, aparece en ocasións o concepto feminino asociado a termos con connotacións negativas(o adxectivo *muliebre* é especialmente chamativo) Estes feitos deben entenderse como o resultado de que a Galicia de Pondal é unha terra masculina.

Algunhas composicións nas que se observa claramente esta misoxinia e racismo cara á muller son as seguintes:

Pilleina antre os pinos soa

Pilleina antr'os pinos soa,
alba de medo tornou;
quijo fugir, mais non pudo,
que sabe que peixe eu son.

Rogárame de rodillas,
de rodillas me rogou;
tembrou como a vara verde
qu'estremece a virazón.

Cal quen teme ser oída,
dixo: "Pidocho por Dios...¡

"Estás fresca -lle contesto-,
vente a min con oracións¡

Non solta nunca o raposo
a galiña que pillou,astra zugarlle o mel todo
non solta a fror o abellón,
nin a branca e doce pomba
larga o montesío azor"

Engañosa Morpeguite

Engañosa Morpeguite,
Fada do doce mirar;
Filla ligeira da brétoma,
De corpo leve e lanzal;
Presurosa compañeira,
Da virazon da miñan:
Lévenm' os demos, s' agora
M' has de volver a escapar;

Nin outra vez, com' anguía,
Te m' has d' escorrer das mans.
—Mira, 'státe quedo Mouco,
Mouco non me fagas mal;
Se me soltas che prometo,
M' obrigo de che contár,
Quen repousa n' *Arca d' Ogas*,
Desd' a nosa antiga edá;
Non me préndal' a faldra de brétoma,
Déixame, Mouco, vagar.
—Fora léria... As tuas mentiras,
Cansado estou d' escuitar;
As suidades d' aquel mal,
Que deixas na alma, cando,
Correndo soes pasar.
Hei de fartárme de tí,
Ch' o juro por miña nai;
Coma' un oso q' atopa famento,
De mel un doce panal.

As almas escravas

As almas escravas,
De ideas non grandes,
Van pensando mil cousas femíneas,
Molentes e infames.
(...)

Espritos brandos,
Espritos muliebres,
Sedentarios, que lenta consome,
E mórbida, febre.

Mais a alma do bardo,
Enérxica, ousada,
Que audaz libertade
Tan soo soña e ama,
¡vai pensando en propósitos férreos
Que ergueran a patria!

Esquiva rapaceta

Esquiva rapaceta,
coma do toxo a fror,
tan pura coma as frescas
augas de Riobóo;
(río de Bergantiños,
xentil e soador,
cando da Baiabosa
sae con rouco son,

antre miúdos seixos
de branca e leda cor,
buscando o brando seo
do seu maior o Anllóns)
¿de onde tirache, nena,
tan dura condición?
Non negues, non, meniña,
o que, pra darse, dou;
cata ben que ofendido
non te castigue Amor:
o trigo é para o fouce aguzada,
o érbedo verde ten súa zazón.

Chégase o doce figo
polo seu tempo bóa,
baixo a materna folla
de prácido verdor,
e daquel que ten fame
en fuxir non pensóu,
e ben furtarse deixa
do natural ladrón:
a mazán no seu árbre
soña cun furtador:
***non fuxas, rapaceta,
tenros abrazos, non;
non negues de natura
o que, pra darse, dou;
non evites esquivas
as doces leis de amor:***
o trigo é para o fouce aguzada,
o érbedo verde ten súa zazón.

Non foxe a vaga poldra,
que da ponte Arantón
pace na esquivas gandra
o novo toxo mol,
cando de lonxe sente
a penetrante voz
(que lle chega hastra os ósos)
do seu doce amador;
e espera a quen a busca,
pero non foxe, non;
nin nega o que natura,
pra non negarse, dou,
mais ó xugo se rende
do caro vencedor;
negar é crueza,
ceder é razón:
o trigo é para o fouce aguzada,
o érbedo verde ten súa zazón.

CENERENTOLA (Cincenta)

Brega, traballa, súa,
Escura Cenerentola
Cos teus brazos de ferro,
Escura Cenerentola.
No teu suar bañada,
Ara, trilla, semente,
E traballando cuida
Das túas irmás pequenas
Mentres delas se mofan,
Escura Cenerentola.

Baixo do sol ardente
Roza, restrilla e sega;
Baixo do cerzo frío
A meniña sementa
Para recoller máis tarde,
Só insultos e befas.
Lava, tasca, rastrilla
Escura Cenerentola.

ROSALIA
DE
CASTRO

UN RETRATO DA MULLER OFENDIDA, ALDRAXADA E VÍTIMA PASIVA DA EMIGRACIÓN

Rosalía é unha referencia inevitable na historia da literatura galega, un sinal de identidade no noso sistema literario. A súa obra supón a incorporación da muller (**a muller que fala de si mesma, da muller**) a unha literatura ocupada case exclusivamente por homes, coas dificultades que iso supuña. A autora era consciente desa circunstancia e dos atrancos que tiña que atravesar unha voz poética e feminina e libre neste contexto. Cos seus textos a autora supera a asociación falsa que se establecía entre creación feminina e temática lixeira e abre un universo poético descoñecido. Boa mostra desta situación son os seguintes exemplos :

Daqueles que cantan ás pombas e ás flores
Todos din que teñen alma de muller,
Pois eu que non as canto, Virxe da Paloma,
Ay! de que a terei?

Rosalía di en *La hija del mar*:

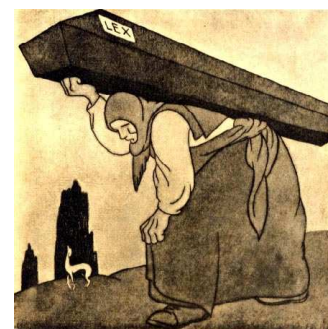
“Todavía no les es permitido a las mujeres escribir lo que sienten o lo que saben”

Rosalía pretende nas súas composicións erguer un canto de defensa das mulleres diante das ofensas e aldraxes que sofren . A dor, a soidade, a angustia, a loucura e a morte sonlles temas moi próximos.

A XUSTIZA POLA MAN

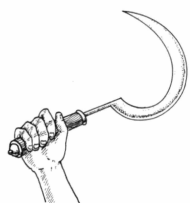
Aqués que ten fama de honrados na vila
roubáronme tanta brancura que eu tiña,
botáronme estrume nas galas dun día,
a roupa decote puñéronma en tiras.

Nin pedra deixaron, en donde eu vivira;
sin lar, sin abrigo, morei nas curtiñas,
ó raso cas lebres dormín nas campías;
meus fillos... ¡meus anxos!... que tanto eu quería,
¡morreron, morreron, ca fame que tiñan!
Quedei deshonorada, murcháronme a vida,
fixéronme un leito de toxos e silvas;
i en tanto, os raposos de sangue maldita,
tranquilos nun leito de rosas dormían.

-Salvádeme, ¡ouh, xueces!, berrei... ¡Tolería!
De min se mofaron, vendeume a xusticia.

-Bon Dios, axudaime, berrei, berrei inda...
Tan alto que estaba, bon Dios non me oíra.

Entonces cal loba doente ou ferida,
dun salto con rabia pillei a fouciña,
rondei paseniño... ¡Ne-as herbas sentían!
I a lúa escondíase, i a fera dormía
cos seus compañeiros en cama mullida.

Mireinos con calma, i as mans estendidas,
dun golpe, ¡dun soio!, deixeiños sen vida.
I ó lado, contenta, senteime das vítimas,
tranquila, esperando pola alba do día.

I estonces... estonces, cumpreuse a xusticia:
eu, neles; i as leises, na man que os ferira.

¡SOA!

Eran claros os días
Risoñas as mañás,
E era a tristeza súa
Negra como a orfandade.
Íase a amañecida
Tornaba co serán...
Mais que fora ou viñera
Ninguén a ía a esculcar.
Tomou un día leve
Camiño do areal...
Como ninguén a esperaba,
Ela non tornou máis.
Ao cabo dos tres días
Botouna fóra o mar,
E alí onde o corvo pousa,
Soa enterrada está.

-¡Calade, ouh ventos noutornos;
calá, fonte de Serena,
que alá por cabo das Trompas
quero oír quen chegal
Calaron os ventos todos,
xurrou a fonte máis queda,
e vin que iban a enterrar
o corazón déla.

Vina despois inda viva
por campos e por devesas;
mais iña para unha tomba
pedindo terra.
Non a atopou, e por eso
amostra ás vistas alleas
inda aquel corazón morto
a súa cangrena.

Está a **pobre viúva**
Do montañés, morrendo entre **a miseria**
Resinada ao seu fillo lle dicía...
E a Deus o espíritu lle entregou serena.

A muller aparece en moitas das súas composicións retratada como vítima pasiva da emigración, como esas viúvas dos vivos, tal como titula a última sección de *Follas Novas*, **As viúvas dos vivos e as viúvas dos mortos**.

TECÍN SOA A MIÑA TEA

Tecín soia a miña tea,
sembrei soia o meu nabal,
soia vou por leña ó monte,
soia a vexo arder no lar.
Nin na fonte nin no prado,
así morra coa carrax,
el non ha de virm'a erguer,
el xa non me pousará.
¡Que tristeza! O vento soa,
canta o grilo ó seu compás...
Ferve o pote... mais, meu caldo,
soíña t'hei de cear.
Cala, rula, os teus arrulos
ganas de morrer me dan;
cala, grilo, que si cantas,
sinto negras soídás.
O meu homiño perdeuse,
ninguén sabe en onde vai...
Anduriña que pasache
con el as ondas do mar;
anduriña, voa, voa,
ven e dime ond'está.

PARA A HABANA

Este vaise y quel vaise
E todos, todos se van,
Galicia, sen homes quedas
Que te poidan traballar.
Tes en cambio orfos e orfas
E campos de soledad,
E nais que non teñen fillos
E fillos que non teñen pais.
E tes corazós que sufren
Longas ausencias mortás,
Viudas de vivos e mortos
Que ningún consolará.

VIVIR PARA VER

Marcháchete un día
ti, aquel que eu quería;
fuxiste da terra
que tanta alegría
i encantos encerra.
Dixeches: "María,
máis dose que as meles,
máis linda que as frores,
paloma sin feles,
non chores, non chores,
que ausencia envivece,
non mata, nin esquece
os doses amores
que a dicha axuntóu.
¡Eu voume...!, mais si ora
delor nos ofrece
fertura traidora,
jamás te olvidara
quen tanto te adora,
quen tanto de amara.
¡Adiós, miña vida!
No peito escondida
te levo, antretano
non torno a te ver.
¡Ti espera!, pois xuro
por Dios sacrosanto,
que si non morrer,
aquí hei de volver."
Morrer, non morreche...,
i anque eu esperara...,

¡qué ben que compriche
palabra que diche,
amor que tiveche!

*Que os anos pasaron,
as frores mucharon,
os negros cabelos
en brancos tornaron;
e nunca máis, nunca,
¡poder dun querer!,
quixeches volver...
Vivir para ver.*

¿QUE LLE DIGO?

-Eu volvo para a terra;
á túa muller Antona, ¿qué lle digo?

-Pois pra non meter guerra,
porque non veña a petar connigo,
olvidarás que foches meu testigo.
O demáis...; boi á liberdade adoito...

**Xa sabe o refrán, meu compañeiro:
a libertá primeiro,**

e mellor que alá broa é aquí bizcoito.

**-Máis val aquí, coma quen di, solteiro,
que casado e con fillos
andar alá sudando aqueles millos...**

¡Entendo, compañeiro!

-Que como poida se governe Antona,
i anque dela me doio,
como de lonxe nada sei nin oio...
Quen non sabe nin ve... sempre perdona.

Cando xa vello sea,
tornaréi cos meus osos para a aldea,
que algo lle hei de levar á terra nosa;
mais mentras mozo son, non pode sere,
porque si é por mullere,
si é que Antona está alá, teño aquí a Rosa.

-Ésa che é a nai do año,
bon Antón do Riaño,
pero en verdade che digo
que as mulleres son todas o enemigo,
e xa que esto así o sea,
antre a nosa i a allea
máis ou menos graciosa,
pois..., muller por muller, val máis a nosa.

-A nosa é a que nos quer e nós queremos,
que si falta o cariño,
coidando que unha pomba tes no niño,
unha cóbrega tes, filla dos demos.

-Á cóbrega a cabeza se lle esmaga,
e coa súa vida paga.
Mais de Antona a paciencia
¿con qué lle paga, dime, a túa concencia?
¿Qué cura do seu dor a fonda llaga?
-Déixate de concencias e delores,
que non teñen lugare
tratando de mulleres e de amores.
Que ela vexa, se quer, de se curare;
e cóntalle que cando eu o tivera,
xa lle daréi con qué se precurare.
I agora, ¡adiós, hastra que Dios quixere!

Outras figuras
femininas na
literatura galega
de finais do
século XIX
e principios
do XX

1. FRANCISCA HERRERA GARRIDO

Naceu na Coruña no ano 1869 .Pertence a unha familia da alta burguesía galega.

Foi a primeira muller elixida na RAG.

Viviu na súa terra natal ata 1909, cando marchou cunha irmá para Madrid voltando só polo Nadal e o verán. Sempre foi de fortes ideas relixiosas e conservadoras.

Nas súas obras destacan aquelas mulleres que loitaban polo sufraxio feminino.

Foi alumna e amiga de Rosalía de Castro .

O seu discurso elaborado para o ingreso no RAG versa sobre a propia Rosalía e outros poetas de raza.

Publica o seu primeiro poemario en Madrid en 1913, *Sorrisas e bágoas*. O 2º

libro de poemas está prologado por Manuel Murguía, esposo de Rosalía de Castro.

Destacar que ademais da poesía cultiva outros xéneros como a narración, a súa primeira novela, *Néveda*, chega en 1920; tamén o ensaio. Gaña un premio de ensaio por un que trata sobre Rosalía de Castro.

Obras da autora escritas en galego:

- Sorrisas e bágoas .
- Almas de muller...Volallas na luz!
- Flores do noso paxareco.
- A neta de naipera

Morreu na Coruña no ano 1950 sen que puidese ler o discurso de ingreso na RAG Adícaselle o Día das Letras Galegas en 1987.

2. FILOMENA DATO MURUAIS

Naceu en Ourense en 1856 e finou na Coruña en 1926.

Pouco se sabe da súa vida, a meirande partes dos seus datos biográficos están relacionados co seu labor social e cultural. Sabemos que coplaborou con composicións poéticas en xornais como El Heraldo Gallego, Galicia Recreativa ou Álbum literario. Sabemos que participou no movemento literario que iniciara Valentín Lamas Carvajal en Barbaña.

En 1906 foi nomeada membro correspondente da RAG.

Filomena foi unha fervente feminista, en sintonía con Rosalía de Castro, de feito, estas dúas poetas son

as mellores representantes da lírica feminina do S. XIX , nun momento no que o

machismo era a ideoloxía dominante non só entre xente sen formación cultural, senón tamén entre a intesectualidade.

Toda esta reivindicación feminista está presente no seu único libro en galego *Follatos*(1891)

Claro exemplo desta poesía profeminina é a composición que aparece na obra anteriormente citada e que ten por título “*Defensa das mulleres*”.

**Homes que a muller culpades
dos crimes que cometedes
e dicides que das desgrazas
sempre son causa as mulleres,**

**Pois se por elas pecades
a culpa non lles botedes,
que nunca o sol tivo culpas
de que quen o mire cegué.**

3. AVELINA VALLADARES NÚÑEZ

Naceu na Estrada en 1825.

Foi unha das primeiras escritoras galegas e unha das primeiras que publicou artigos de opinión na prensa escrita.

Era irmá do tamén escritor Marcial Valladares, pertencente a unha familia de orixe fidalga que lle permite ter unha boa formación académica.

As súas obras tratan temas relixiosos, amicais e de costumes, pero, o que máis chama a atención é a crítica ás supersticións populares.

Morre no ano 1902 e na súa memoria créase o Premio de poesía Avelina Valladres no concello da Estrada.

Destaca a súa obra bilingüe *Diálogo entre un peregrino que se dirige a Compostela y un labriego*.

4. NICOLASA AÑÓN PAZ

Nace en Boel (Serra de Outes) en 1810.

Irmá do tamén poeta Francisco Añón.

Esta muller sorprende a todos dende a súa máis curta idade, describíndose como unha poetisa nata, espontánea e con graza, xa que dos seus beizos saían versos para comentar o suceso máis cotián. Este feito é, se cabe, máis sorprendente porque non sabía ler nin escribir.

A súa fama de poetisa fíxose notoria naquela época, e atraído por ela, chega ata Boel o xornalista Esisardo Barreiro ao que lle recita algúns versos que gardaba na súa memoria, entre eles unha elexía á morte do seu tan querido irmán Francisco Añón.